

Dječje kazalište u Hrvatskoj

Petrić, Anita

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:543037>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Anita Petrić

DJEČJE KAZALIŠTE U HRVATSKOJ

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Anita Petrić

DJEČJE KAZALIŠTE U HRVATSKOJ

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Dubravka Zima

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Važnost kazališta za djecu	5
3. Problematika sadržaja predstava za djecu	5
4. Pretprodukcija i produkcija predstave	7
5. Pionirsko kazalište.....	9
6. Predstave Pionirskoga kazališta	10
6. 1. Predstave PIK-a od osnutka do kraja sezone 1954./1955.	10
6. 2. Predstave PIK-a od jeseni 1955. do 1965.	12
6. 3. Predstave ZPK-a (ZKM-a) od 1966. do 1987.	14
6. 4. Predstave ZKM-a od 1988. do 2004.	17
6. 5. Predstave ZKM-a od 2005. do 2018.	18
7. Zaključak	20
8. Popis literature.....	22

1. Uvod

Tema ovoga završnoga rada je *Dječje kazalište u Hrvatskoj*. U prvome dijelu rada opisat će se važnost kazališta za djecu te problematika prilagođavanja predstava za djecu starijim uzrastima te zbog čega su određene teme, poput smrti te vršnjačkoga nasilja, primjerenije za stariji uzrast. Isto tako, opisat će se i što je sve potrebno da bi se predstava krenula izvoditi na pozornici. Nadalje, opisat će se važnost splitskoga festivala hrvatske drame za djecu „Mali Marulić“.

Cilj je rada prikazati sažeti kronološki slijed formiranja slike dječjeg kazališta u Hrvatskoj te značaj kazališta za djecu kao kulturne i obrazovno-odgojne institucije na primjeru djelovanja Zagrebačkog kazališta mladih kao jednog od najpoznatijih kazališta za djecu i mlade u Hrvatskoj još od početaka djelovanja u godinama nakon Drugog svjetskog rata.

Zagrebačko kazalište mladih je pod nazivom *Pionirsko kazalište* utemeljeno kao jedna u nizu srodnih institucija kojima je zadaća bila okupljati djecu i obrazovati ih o kazalištu te im predočiti etičke i ideološke norme društva na njima razumljiv način, bilo riječima ili pokretima. Nakon desetljeća borbe za vlastitu pozornicu, poetiku i umjetničku autonomiju, Pionirsko je kazalište postalo jednim od najpoznatijih kazališta u ovom dijelu Europe.¹

---

¹ Ivanković, 2020: 16.

2. Važnost kazališta za djecu

Kazalište za djecu doprinosi njihovom općem razvoju. Kazališna predstava potiče dječju maštu i kreativnost. Cilj je svake dječje predstave djeci ponuditi kvalitetan sadržaj koji će ih zainteresirati, nasmijati, zabaviti i nečemu naučiti. Kazalište omogućuje djeci da istraže i izraze različite emocije. Razvoj prepoznavanja nekih osnovnih emocija u djece razvija se vrlo brzo nakon rođenja. Već od najranije dobi, djeca određene emocije doživljavaju češće te intenzivnije od odraslih, a koji doživljaji i situacije izazivaju kod njih određene emocije i kako reagiraju na određene emocije kod sebe i kod drugih ovisi o njegovu doživljaju određene situacije, nasljednim karakteristikama temperamenta te postupcima i ponašanjima neposrednih modela iz djetetove okoline.² Jednu od najvažnijih uloga za daljnje formiranje djetetove emocionalne percepcije imaju roditelji i vršnjaci.³ Kako objašnjava Brajša-Žganec, djeca koja su se tijekom života slabije povezala s roditeljima i nisu se osjetila prihvaćenom, taj osjećaj traže od svojih vršnjaka:

„Mala djeca koja nisu razvila primjerenu privrženost s odraslim osobama, vjerojatno pokušavaju nadomjestiti te nedostatke u odnosima s vršnjacima, čime postaju podložni ranoj i intenzivnoj ovisnosti o vršnjačkoj prihvaćenosti i njihovim utjecajima tijekom djetinjstva. Vršnjaci ipak ne mogu imati zamjenski utjecaj za roditelje tijekom socioemocionalnog razvoja, stoga što roditelji u interakciji s djecom razvijaju specifične emocionalne odnose koji vjerojatno najviše doprinose dječjoj socijalizaciji emocija.“⁴

3. Problematika sadržaja predstava za djecu

Kazališna predstava za djecu je scenska izvedba s djecom ili za djecu, u kojoj se glumci, bilo djeca ili stariji, koriste sredstvima kazališnog žanra, jezikom i pokretom, kostimima,

---

² Brajša-Žganec i Slunjski, 2006: 478.

³ Brajša-Žganec, 2003: 23.

⁴ Brajša-Žganec, 2003: 23.

maskama i rekvizitima.⁵ Kroz predstavu djeca ulaze u svijet mašte i za njih sve nemoguće postaje moguće. U svijetu mašte ljudi lete, životinje pričaju, a vrijeme na trenutak stane. Upoznaju se s različitim temama, kao što su obitelj, prijateljstvo, ljubav, život, smrt i slično. Kazalištem za djecu u Hrvatskoj, na praktičnoj se i teorijskoj razini, najviše bavila Vitomira Lončar, koja upozorava na problem dvojnoga recipijenta:

„Česta je pojava na predstavama za mladu publiku da se igra i ekstemporira i u smjeru odrasle publike što pokazuje jasnu namjeru sviđanja odrasloj publici bez obzira na to što to može zbuniti djecu i što ona na ponuđeni sadržaj ne mogu imati nikakvih asocijacija. Problem o kojem govorimo nije prisutan jedino na opisan način nego ga je potrebno sagledati i u drugom, obrnutom smjeru: sprječavanju odraslih da djeci omoguće gledanje sadržaja koje bi ona (možda) voljela vidjeti, ali odrasli smatraju da to za djecu nije dobro.“⁶

Primjer za slučaj gdje je predstava prilagođena starijoj publici, a ne djeci je predstava koja je nastala prema priči Mihaela Endea *Ofelijino kazalište sjena*. Predstava je nastala suradnjom dvaju kazališta – kazališta Virovitica i kazališta Mala scena.⁷ Praizvedba predstave bila je 22. rujna 1999. godine. Kako navodi Vitomira Lončar, predstava je naišla na mnoge osude zbog toga što tematizira smrt, što je vrlo zbunjujuća i neshvatljiva tema mlađoj djeci i to posebno zbog poslijeratnog perioda u kojem se predstava izvodila:

„U predstavi se radi o šaptačici u kazalištu čiji su roditelji bili glumci, dali joj ime Ofelija, ali ona, nažalost, nije bila nadarena za glumački posao pa je, budući da je voljela kazalište i željela živjeti u njemu, postala šaptačica. Kada je kazalište u kojem je radila moralo zatvoriti vrata, Ofelija je ostala bez posla i našla se na cesti. Nije znala što učiniti sa svojim životom, kad su se pojavile sjene/likovi iz predstava kojima je ona cijeloga života pomagala. Sjene su joj odlučile pomoći na način da Ofelija napravi putujuće kazalište, a one će u njemu glumiti. I tako je nastalo Ofelijino kazalište sjena koje je putujući naokolo postalo slavno. No, jednoga je dana došlo vrijeme da Ofelija ode s ovoga svijeta, pojavila se velika sjena/smrt koja ju

---

⁵ Schneider, 2002: 13.

⁶ Lončar, 2009: 74.

⁷ Lončar, 2009: 74.

odvela u nebo gdje su ju dočekale njezine sjene i odvele je u najljepšu kuću na nebu: u kazalište... Tamo je Ofelija nastavila priređivati predstave sa sjenama za anđele koji u kazalištu uče kako je lijepo i ružno, veselo i tužno biti čovjek i obitavati na zemlji.“⁸

Zbog specifične tematike te zbog neslaganja pedagoga, koji biraju predstave primjerene djeci, predstava je u Zagrebu izvedena samo nekoliko puta što je vrlo poražavajući podatak s obzirom na to da je predstava u konačnici kvalitetno osmišljena i realizirana, samo što nije prilagođena za uzrast kojem je namijenjena. S druge strane, činjenica je da su odrasli osjetljiviji na neprimjereni sadržaj koji djeca gledaju u kazalištima, nego na onaj koji se prikazuje na televiziji. Često na televiziji ne postoji oznaka dobne granice za određeni program koji nije primjeren za djecu mlađu od četrnaest godina, najčešće se tako pojavljuje zabrana za mlađe od dvanaest godina.⁹

Iako odrasli većinom znaju što je za djecu ispravno i poučno, te biraju što će djeci biti prikazano, kako u životu tako i u kazalištu, ponekad to jednostavno nije tako i to je jedan od razloga zbog čega kazalište za djecu i mlade u Hrvatskoj obiluje nesigurnostima i ponekim krivim idealizacijama.

4. Pretprodukcija i produkcija predstave

Smatra se da kazalište za odrasle postoji od kada postoji i svijet kakav je nama poznat. Predstave su se izvodile kako bi zabavile gledatelje, odnosno narod. Zbog toga se razvilo novo znanstveno područje – teatrologija: „Teatrologija je znanstveno područje u okviru društveno-humanističke oblasti u kome se raznovrsnim disciplinama nastoje protumačiti postanak, djelovanje i funkcija umjetničko-izražajna obilježja kazališta.“¹⁰ Teatrologija je interdisciplinarna znanost koja upotrebljava izvore iz susjednih disciplina poput etnologije, folkloristike, antropologije, sociologije, filozofije, muzikologije, povijesti, povijesti

---

⁸ Lončar, 2009: 74.

⁹ Lončar, 2009: 74.

¹⁰ Batušić, 1991: 9

umjetnosti i znanosti o književnosti.¹¹ Hrvatska teatrologija zaživjela je kao znanost u drugoj polovici 19. stoljeća.¹² Isto tako, krajem 19. stoljeća, u Hrvatskoj je zaživjelo kazalište za djecu i mlade.¹³ Sve do utemeljenja Zagrebačkoga pionirskog kazališta, popularno zvanog PIK-a, i Zagrebačkoga kazališta lutaka, osnovanih 1948., predstave za djecu su se, u Hrvatskoj, održavale povremeno i to samo prilikom posebnih prigoda.¹⁴

Kako bi se određena predstava počela izvoditi na pozornici potrebno je pomno osmisliti elemente pretprodukcije i produkcije. Elementi koji se uzimaju u obzir prilikom osmišljavanja predstave za djecu i mlade ne razlikuju se od onih koji se uzimaju u obzir za osmišljavanje predstave za odrasle. Za svaku se predstavu mora odabrati tekst za glumce, autorski tim te vrijeme potrebno za probe. Zatim je potrebno održati audicije za glumce, odrediti i prilagoditi prostor za audicije i izvođenje predstave, odnosno scenografiju, izabrati glazbu i izraditi kostime. Kako objašnjava Vitomira Lončar, prije početka prikazivanja predstave svima zainteresiranima, održavaju se ogledne predstave pred ciljanom i biranom skupinom djece:

„Na ogledne je predstave poželjno pozvati i skupinu djece za koju se pretpostavlja da su primarna ciljna skupina kako bi se čule/vidjele reakcije onih kojima je program namijenjen. Od takve prakse može biti značajne koristi za kazalište koje je radilo predstavu ako je skupina odabrane djece točna ciljna skupina, ali ako se pogriješilo, to može imati potpuno promašen učinak i štetiti budućem plasmanu predstave. Pojedini pedagozi imaju praksu sa sobom povesti nekoliko djece za koje (prema najavi kazališta) pretpostavljaju da bi mogli biti najbolja ciljna skupina i prema njihovim reakcijama odlučuju se ili ne odlučuju za program, odnosno, prema toj odabranoj dječjoj publici potvrđuju ili korigiraju svoj stav. Valja napomenuti kako u Europi vlada trend da se kod postavljanja predstava za djecu u novije vrijeme misli na sve uže ciljne skupine (na primjer, od 8 do 9 godina, od 0 do 2 godine), a ne

---

¹¹ Teatrologija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. URL://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60609

¹² Teatrologija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. URL://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60609

¹³ Lončar, 2009: 74.

¹⁴ Lončar, 2009: 70.

kako je to bilo u prošlosti kad su se predstave dijelile samo na niži i viši školski uzrast gdje su pritom i vrtićka djeca ulazila u skupinu nižeg školskog uzrasta.“¹⁵

Može se zaključiti da ako određena predstava ostavi pozitivan dojam na biranu skupinu djece, onda se može izvoditi za svu zainteresiranu publiku. Kazalište za mlađu publiku je u Hrvatskoj doživjelo procvat sredinom 20. stoljeća osnivanjem nekoliko institucionalnih kazališta, a djeca su tek od toga vremena postala ozbiljna publika.¹⁶ Za razliku od kazališta za odrasle, kazalište za djecu i mlade uglavnom računa na organizirani posjet, a manjim dijelom na pojedinačne dolaske u kazalište. Organizirani način dolaska publike u kazalište za djecu i mlade zahtijeva drugačiji način marketinga od uobičajenog marketinga u kazalištima za odrasle jer uobičajeni kanali oglašavanja (novine, televizija, radio, internet) ne donose očekivane rezultate.¹⁷ Usmjeravanje i ciljanje aktivnosti na posrednike u dolasku do publike, glavna je i najpoželjnija orijentacija kazališta za djecu i mlade.

5. Pionirsko kazalište

Pionirsko kazalište u Zagrebu (PIK) osnovano je 29. ožujka 1948. godine na inicijativu Gradskog komiteta Narodne omladine Hrvatske te uz potporu republičkog Ministarstva prosvjete.¹⁸ Samo dvije godine kasnije, točnije 1950. godine, preimenovano je u Zagrebačko pionirsko kazalište (ZPK).¹⁹ Od 1967. godine, počelo je djelovati pod nazivom Zagrebačko kazalište mladih.²⁰ Prvi nastup u kazalištu, održan je 30. lipnja 1948. kada je izveden igrokaz *Pioniri na ljetovanju*²¹ koji je dramaturški osmislila i režirala Božena Begović²². Na samom početku djelovanja kazalište je imalo 120 članova u dobi od sedam do četrnaest godina, koji

---

¹⁵ Lončar, 2009: 72.

¹⁶ Lončar, 2009: 76.

¹⁷ Lončar, 2009: 76.

¹⁸ Ivanković, 2020: 23.

¹⁹ Ivanković, 2020: 23.

²⁰ Ivanković, 2020: 54.

²¹ Ivanković, 2020: 24.

²² Božena Begović (Split, 18. ožujka 1901. – Zagreb, 10. lipnja 1966.) bila je hrvatska glumica, književnica i prevoditeljica školovana na bečkoj Akademiji za glazbu i scensku umjetnost. Radila je kao profesorica dikcije od 1945. do 1946. godine u Glumačkoj školi te kao direktorica Drame i dramaturginja Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu od 1946. do 1950. godine.

su bili podijeljeni u tri grupe: kazališnu (gluma, recitacija i zborna pjevanje), baletnu (ritmičko stapanje, klasični ples i folklor) i scenografsku (crtanje, modeliranje, izradba nacrti kazališnog dekora i kostima te izradba maketa).²³ Biti *pikovac*, kako su se u ono vrijeme nazivali članovi PIK-a, ubrzo je u zagrebačkom životnom okružju postalo nekom vrstom statusnog simbola. Izraz *pikovac* ostao je, kao oznaka pripadnosti, u uporabi sve do danas, iako je kazalište 1950. preimenovano u Zagrebačko pionirsko kazalište.²⁴ Uz Boženu Begović, važna osoba u prvim godinama osnutka PIK-a bila je i Đurđa Dević, koja je na kazališnu scenu stupila još 1921. kao petogodišnja djevojčica.²⁵ Đurđa Dević bila je od 1948. do 1953. umjetnička direktorica PIK-a/ZPK-a i voditeljica glumačke grupe.²⁶ Osmislila je i odobrila izvođenje čak 57 od ukupno 81 naslova koliko ih teatrografija PIK-a/ZPK-a bilježi od premijerne izvedbe predstave *Bijeli se osamljeno jedro*, 10. 11. 1948., do kraja 1955. godine.²⁷

6. Predstave Pionirskoga kazališta

6. 1. Predstave PIK-a od osnutka do kraja sezone 1954./1955.

Nakon predstave *Pioniri na ljetovanju* te predstava *Bijeli se osamljeno jedro*, koja se nešto manje svidjela publici, uslijedila je premijerna izvedba jedne od najpopularnijih predstava ZPK-a u tom razdoblju, *Miško među životinjama*.²⁸ Za skladanje glazbe bio je zadužen Milan Sachs²⁹, a predstavu je režirala Đurđa Dević.³⁰ Predstave su režirali i mnogi drugi poput Josipa Pavičića koji je osmislio predstavu *Stoljetni kalendar*, zatim, Zlate Kolarić-Kišur, koja

---

²³ Ivanković, 2020: 23.

²⁴ Ivanković, 2020: 23.

²⁵ Ivanković, 2020: 23.

²⁶ Ivanković, 2020: 23.

²⁷ Ivanković, 2020: 25.

²⁸ Ivanković, 2020: 24 – 25.

²⁹ Milan Sachs (28. studenoga 1884. – 4. kolovoza 1968.) bio je češko-hrvatski dirigent. Godine 1905. završio je studij violine na Konzervatoriju u Pragu i postao član Češke filharmonije, zatim koncertni majstor kazališnog orkestra u Beogradu te profesor na Muzičkoj školi u Novom Sadu.

³⁰ Ivanković, 2020: 25.

je režirala predstavu *Kristalni zvončići* te *Polet mladosti*, a predstavu *Čarobne papučice* osmislio je Davor Jerković, dok je predstavu *O tipiču medvjediću i zlatnom zubiću* režirao i napisao Borislav Mrkšić. Prva domaća opereta za djecu *Velika coprarija*, bila je ključna u daljnjem oblikovanju predstava za djecu koje su bile raznolikijeg sadržaja. Na repertoaru su se tako, uz basnu Branka Ćopića *Ježeva kuća*, uprizorenu 1950., našle i dramatizacije romana Mate Lovraka *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice*, Ferenc Molnára *Junaci Pavlove ulice* te Ericha Kästnera *Emil i detektivi*.³¹ Isto tako, često su izvođene i obrade poznatih bajki poput bajke *Mali Palčić, Crvenkapica i vuk, Priče iz davnine*, među kojima se posebno istaknula izvedba bajke *Bijeli jelen* Vladimira Nazora, u adaptaciji Radivoja Đukića.³² Nakon odlaska Božene Begović u mirovinu, na čelu ZPK-a zamijenila ju je profesorica Milena Večerina koja je prethodno radila kao voditeljica Pionirskog kazališta u Rijeci, a umjetničko-pedagoškom timu PIK-a priključila se i apsolventica režije na zagrebačkoj Akademiji Zvezdana Ladika (28. svibnja 1921. – 17. kolovoza 2004.), hrvatska redateljica, kazališna pedagoginja i spisateljica. Njezina nastupna predstava, premijerno prikazana 1. siječnja 1954. godine, bila je *Snježna bajka* Dunje Robić, nastala prema Andersenovoj *Snježnoj kraljici*.³³ Godine 1953., u sklopu festivala priređenog povodom petogodišnjice kazališta, na tzv. Omladinskoj pozornici, izveden je klasik *Klasični fragmenti*, koji je priredio Slavko Batušić, s ulomcima iz *Seviljskoga brijača* Pierrea-Augustina Caron de Beaumarchaisa, u kojem su glumila starija djeca koja su i nakon navršene četrnaeste godine željela nastaviti glumiti u predstavama i sudjelovati u radu kazališta.³⁴ Prva cjelovita PIK-ova izvedba djela iz dramskog repertoara, ujedno i oprostajna predstava Božene Begović od kazališta koje je osnovala, bila je predstava Williama Shakespearea *Na tri kralja ili kako hoćete*, priređenu od strane Božene Begović pa uprizorenu 5. travnja 1953. godine.³⁵

---

³¹ Ivanković, 2020: 26.

³² Ivanković, 2020: 28.

³³ Ivanković, 2020: 31.

³⁴ Ivanković, 2020: 30, 294.

³⁵ Ivanković, 2020: 30, 295.

6. 2. Predstave PIK-a od jeseni 1955. do 1965.

S obzirom na to da Pionirsko kazalište još uvijek nije imalo vlastiti prostor u kojem bi se mogle održavati kazališne predstave, repertoar i način izvođenja morali su se mijenjati s obzirom na veličinu zatečene dvorane koju su uspjeli osigurati za uprizorenje pojedine predstave.³⁶ Promjene su se događale postupno, a od jeseni 1955. godine do kraja 1965. godine, uprizorene su čak osamdeset i dvije predstave.³⁷ Njih trideset i devet režirala je Zvezdana Ladika, dok je šesnaest predstava priredio Ante Jurin, a režiju dviju predstava potpisali su zajednički.³⁸ Važnu ulogu u oblikovanju Zagrebačkog pionirskog kazališta imali su i ljudi čija se imena nisu često eksponirala u javnosti ili na kazališnim ceduljama, pri čemu posebno treba istaknuti pedagoginju Slavenku Čečuk³⁹, koja od 1958. zajedno sa Zvezdanom Ladikom nastavila oplemenjivati glumačko-edukacijski sustav rada kazališta, kroz poticanje mašte u razvoju karaktera i dramskih situacija kod djece.⁴⁰ Za razliku od Zvezdane Ladike, koja je ugrađivala pedagoške elemente i u predstave koje je režirala, Slavenka Čečuk nije težila repertoarnoj prezentaciji svojih vježbi s polaznicima ZPK-ovih grupa, no zato im se povremeno znala pridružiti na pozornici kao glumica potkraj 1950-ih i početkom 1960-ih godina.⁴¹ Svojim radom i požrtvovnošću, Slavenka Čečuk, Zvezdana Ladika i Đurđa Dević-Šegina, oblikovale su modernu hrvatsku dramsku pedagogiju nakon Drugog svjetskog rata.

Što se tiče predstava, izniman uspjeh postigla je predstava *Proljeća nedopjevana* iz 1955. godine, napisana prema tekstu mladih zagrebačkih autora Vjere Rašković i Pere Pletikose, posvećena uspomeni na gimnazijalce strijeljane 1941. u Kragujevcu.⁴² U nizu drama koje su također ostvarile veliki uspjeh spadaju i uprizorenja drama Milivoja Matošeca *Kobac nije*

---

³⁶ Ivanković, 2020: 39.

³⁷ Ivanković, 2020: 39.

³⁸ Ivanković, 2020: 39.

³⁹ Slavenka Čečuk (1933. – 2016.) bila je dramska pedagoginja i dugogodišnja kazališna djelatnica Zagrebačkog kazališta mladih.

⁴⁰ Ivanković, 2020: 39.

⁴¹ Ivanković, 2020: 39 – 40.

⁴² Ivanković, 2020: 40.

sam, Bogdana Jovanovića *Lekcija*, Eve Kraus Srebrić *Dječak s brojem na ruci*, Pere Budaka *Suza u radosnom svitanju*, Puriše Đorđevića *Djevojka s naslovne strane* te scenski kolaž *Djeca u ognju rata*, što ga je 11. 6. 1961. godine, prema tekstovima Branka Ćopića (1915. – 1984.), Grigora Viteza (1911. – 1966.), Mirka Banjevića (1905. – 1968.), Vesne Parun (1922. – 2010.) i drugih književnika, postavila Zvezdana Ladika.⁴³ Kako objašnjava Ivanković, svijet mašte, bajke i pučke predaje bio je poticajan za rad s članovima ZPK-a i za njihovu publiku, što su i mnogi drugi autori iskoristili tijekom tih desetak godina te su tako, s predstavama s traženom tematikom, ušli na repertoar Zagrebačkog pionirskog kazališta:

„Bilo je tu svjetskih uspješnica kao što su *Ukradeni princ i izgubljena princeza* američkog pisca Dana Totheroha, vedri muzički igrokaz *Frkljevački muzikaši* što ga je prema *Bremenskim gradskim sviračima* braće Grimm napisala Anneliese Schmolke, a skladao Hans Berges, ili scenskih igara Miroslava Dismana (*Tri medvjedića*), Waltera Bauera (*Plavo i crveno u dugi*) i španjolskog nobelovca Jacinta Benaventea (*Pepeljuga*), ali i djela jugoslavenskih autora (*Jerica* Kristine Brenk te *Biberče* Ljubiše Đokića i obnovljena *Ježeva kuća* Branka Ćopića kao dvije najizvođenije predstave tog razdoblja, svaka s više od šezdeset izvedbi), uključujući i praizvedbe kazališnih komada hrvatskih autora Milana Čečuka (*Mudri cigo*), Dunje Robić (*Zečić Smješko i gljivica Mudrica*) i Zvezdane Ladike (*Zimska bajka*).“⁴⁴

Dramatizacije klasika iz književnosti za djecu, na repertoaru Omladinske pozornice, poput pustolovnog romana Marka Twaina *Kraljević i prosjak* ili Harriet Beecher-Stowe, *Čiča Tomina koliba* te Johanna Spyri, *Heidi*, bile su rijetke, a tek nešto brojniji bili su klasici dramske književnosti, na primjer obrade dramskih tekstova koje su potpisali Sofoklo, Federico Garcia Lorca i Marin Držić.⁴⁵ Na repertoaru kazališta, i dalje su se pojavljivali sovjetski autori, no sa složenim tematskim i dramaturški razvedenijim djelima poput Stehlikove dramatizacije Makarenkovih⁴⁶ romana *Pedagoška poema*, preko igrokaza Sergeja

---

⁴³ Ivanković, 2020: 40.

⁴⁴ Ivanković, 2020: 41.

⁴⁵ Ivanković, 2020: 41.

⁴⁶ Anton Semjonovič Makarenko (1888. – 1939.) bio je ukrajinski i sovjetski pedagog i pisac te jedan od utemeljitelja sovjetske pedagogije. Napisao je nekoliko knjiga, od kojih je najpoznatija *Pedagoška poema* koja opisuje odgoj u sirotištu *Kolonija Gorki*.

Mihalkova⁴⁷ (*Zeko naduvenko, Medvjed i lula*) do poljskih, kineskih, čeških i ruskih narodnih priča (*Bajka u bajci*) u dramskoj obradi Avrama Zaka⁴⁸ i Isaja Kuznjecova⁴⁹ te vrlo popularnih bajki i muzičkih igara Samuila Maršaka⁵⁰ (*Dvanaest mjeseci i Dvorac*) i Marie Klokove (*Tim i Tom*).⁵¹

Od 1955. do 1965. ZPK gostovalo je u sedamdesetak mjesta širom Jugoslavije, prikazujući svoje predstave te prigodne programe u sklopu različitih manifestacija i događanja (primjerice na Omladinskim radnim akcijama), a od 1957, s nastupom na Svjetskom festivalu djeteta u Palermu, počeli su s gostovanjima u inozemstvu.⁵² Predstave ZPK-a počele su se prikazivati u Brnu (1957. i 1959.), Berlinu (1957., 1959. i 1965.), Bratislavi (1958.), Nürnbergu (1960. i 1962.), Finspangu (1961.), Vicenzi (1963.) te Varšavi, Poznanju, Pili i Krakovu (1963.) na prigodnim kazališnim pozornicama.⁵³ Članovi PIK-a u Zagrebu su još uvijek djelovali kao putujuće kazalište, odnosno niti šesnaest godina nakon osnutka još nisu imali vlastiti prostor za izvođenje predstava. Od 1959. ponovno su, doduše, prisvojili pozornicu Zagrebačkog dramskog kazališta, no svoj su redovni repertoar simultano izvodili i na desetak drugih pozornica, od Komedije i Doma JNA do Studentskog centra i Narodnog sveučilišta Trešnjevka.⁵⁴

6. 3. Predstave ZPK-a (ZKM-a) od 1966. do 1987.

Premijernom izvedbom bajke *Pinocchio*, Carla Collodija 13. siječnja 1966. godine, započela je nova epoha u povijesti ZPK-a.⁵⁵ Kritičari su predstavu opisali kao vragolastu, razigranu i neposrednu za što je bio zaslužan njezin redatelj Joško Juvančić s čijim je

---

⁴⁷ Sergej Mihalkov (1913. – 2009.) bio je pisac dječje literature rođen u Moskvi.

⁴⁸ Avraam Isakovich Zak (1829. – 1893.) bio je ruski pisac i javna ličnost.

⁴⁹ Isaj Kuznjecov (1916. – 2010.) bio je ruski scenarist, spisatelj i dramaturg.

⁵⁰ Samuil Maršak (1887 – 1964.) bio je ruski pjesnik.

⁵¹ Ivanković, 2020: 40 – 41.

⁵² Ivanković, 2020: 46.

⁵³ Ivanković, 2020: 46.

⁵⁴ Ivanković, 2020: 46.

⁵⁵ Ivanković, 2020: 53, 302.

jednokratnim angažmanom započela praksa suradnje ZPK-a s profesionalnim redateljima.⁵⁶ Uz Zvezdanu Ladiku, koja je i dalje najprisutniji redatelj ZKM-a, do kraja 1977. angažirali su se uglavnom mlađi redatelji, od Dine Radojevića, Božidara Violaća, Petra Selema, Tomislava Durbešića, Georgija Para i Vladimira Gerića do Tomislava Radića, Miroslava Međimorca, Želimira Mesarića, Petra Večeka te Joška Juvančića.⁵⁷ Nekoliko godina nakon što je Zagrebačko pionirsko kazalište promijenilo ime u Zagrebačko kazalište mladih, nametnulo se pitanje daljnjega djelovanja ZKM-a s obzirom na to da je postojanje vlastite pozornice bilo presudno za buduće postojanje kazališta, navodi Ivanković:

„Na drugom katu ZKM-ove dvorišne zgrade u Preradovićevoj ulici bile su dvije veće pokusne dvorane, koje je Vončina nakanio povezati rušenjem pregradnog zida te u novom prostoru improvizirati malu pozornicu. (...) Nakon dva mjeseca rada, bez ijednog dinara donacije ili druge pomoći vlasti, ZKM je tako dobio prvu vlastitu pozornicu, koju je, uz simboličnu naknadu, Zagrebačka tvornica metalnog namještaja Jadran opremila s 99 stolaca za publiku. Broj mjesta i oblik novonastale dvorane, u obliku slova ”L“, bili su presudni pri odabiru imena prve ZKM-ove vlastite pozornice. Komorna pozornica L – 99 službeno je otvorena 2. prosinca 1974. praizvedbom drame *Preludij za dobre ljude s trga*, Dubravka Jelačića Bužimskog.“⁵⁸

Polaznicima studijskih programa ZKM-a velik je izazov bio glumiti u predstavama Zvezdane Ladike koja je uz takozvane improvizirane drame, od kojih je poznatija drama *Koraci* iz 1973. godine, postavlja i nekoliko scenski složenijih projekata.⁵⁹ Jedna od kompleksnijih predstava u kojoj su se polaznici studijskih programa iskazali je *Robin Hood* Wande Źolkiewske te *Ferije u Moskvi* Andreje Kuznjecove te predstava što je svojom popularnošću obilježila Vončinino ravnateljsko razdoblje mjuzikl za mlade *Mačak Džingiskan i Miki Trasi* koji je doživio više od stotinu izvedbi u Hrvatskoj i inozemstvu od 1971. do 1978. godine.⁶⁰ Vončina je, uz spomenuti mjuzikl *Mačak Džingiskan i Miki Trasi*,

---

⁵⁶ Ivanković, 2020: 53.

⁵⁷ Ivanković, 2020: 55.

⁵⁸ Ivanković, 2020: 58 – 59.

⁵⁹ Ivanković, 2020: 63.

⁶⁰ Ivanković, 2020: 64.

za vrijeme obnašanja dužnosti ravnatelja kazališta, imao tek nekoliko uspješnica, no zahvaljujući redatelju Dini Radojeviću, Vončina je preuzeo dio naslova s repertoara jednog od tada najutjecajnijih svjetskih kazališta za djecu, zapadnoberlinskog GRIPS Theatera.⁶¹ Uloge u GRIPS-ovim predstavama *Štrokoloko i Malapala* (1972.), *Maksimilijan Zviždukalo* (1972.), *Žburkova djeca* (1973.), *Mala, Pala, Artur i Truba* (1975.) i *Pa to je da pošiziš!* (1977.), utjelovili su isključivo članovi ZKM-ova profesionalnog ansambla.⁶² Predstave *Maksimilijan Zviždukalo* (187 izvedbi) i *Pa to je da pošiziš!* (122 izvedbe) doživjele su veliki uspjeh pa su se izvodile sve do kraja 1980-ih godina. U ovom je razdoblju započelo i razdvajanje amaterske od profesionalne djelatnosti što je značilo da su samo najbolje predstave ZKM-a prikazuju kao punopravni repertoarni naslovi.⁶³ Članovi ZKM-a sve su češće gostovali u kazalištima širom Jugoslavije, nerijetko u okviru uglednih festivala poput Splitskog ljeta, Sterijina pozorja ili Međunarodnog kazališnog festivala MESS, može se zaključiti da se kazalište, na širem jugoslavenskom prostoru za vrijeme Vončinina ravnateljskoga razdoblja, potpuno afirmiralo.⁶⁴ Nešto kasnije, Vončina je podnio ostavku zbog političkih pritisaka kojima je bio izložen te su se tako do sredine 1980-ih izmjenjivali ravnatelji Marijan Radmilović, koji je dužnost ravnatelja ZKM-a obnašao od 1977. do 1978. godine, zatim Džimi Jurčec, koji je na čelu ZKM-a bio od 1978. do 1979. godine.⁶⁵ Nadalje, Jurčeca je naslijedio Stipe Radilović, koji je ravnateljsku dužnost vršio od 1979. do 1981. godine, a od 1981. do 1982. godine na čelu ZKM-a bio je Miško Polanec.⁶⁶

Polaznici ZKM-ovih studija 1983. godine, izveli su predstavu iz samostalne produkcije *Omladinski studio 1978. te mjuzikl U koga se uvrгло ovo dijete?* Predstava *Ozračje*, hrvatskog dramskog pisca i znanstvenika Ivana Bakmaza (1941. – 2014.)⁶⁷, odnosno druga

---

⁶¹ Ivanković, 2020: 68.

⁶² Ivanković, 2020: 68.

⁶³ Ivanković, 2020: 70.

⁶⁴ Ivanković, 2020: 70.

⁶⁵ Ivanković, 2020: 75.

⁶⁶ Ivanković, 2020: 75.

⁶⁷ Bakmaz, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (Pristupljeno 30. 8. 2023.) URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5377>.

praizvedba iz 1987. godine, trajno je ostala u vlasništvu ZKM-a, iako se predstava izvodila na pozornici Dramskog kazališta Gavella ili Radničkog i narodnog sveučilišta *Moša Pijade*.⁶⁸

6. 4. *Predstave ZKM-a od 1988. do 2004.*

Početak razdoblja u kojem je na čelu ZKM-a bio Mladen Iveković, obilježila je nova predstava redatelja Branka Brezovca *Zašto smo u Vijetnamu, Minnie?* premijerno izvedena 14. siječnja 1988. godine na pozornici Zagrebačkog kazališta lutaka.⁶⁹ Dva tjedna nakon premijere, prikazana je predstava *Miško predobri*, varijacija na temu Šegrta Hlapića što su je dramaturški osmislili Ivan Bakmaz, hrvatski pjesnik i esejist Tonko Maroević te redatelj Tomislav Radić.⁷⁰ Do kraja 1988. godine, uglavnom su se prikazivale nove predstave omladinskih studija – Plesnog (*Krimi Story*), Lutkarskog (*Sedam muha, Lutkanija i Šuma*) i Dramskog, koji je uz *Ivicu i Maricu* premijerno prikazao mjuzikl *Zagrebačko ludo ljeto*.⁷¹

Iako je Hrvatska 25. lipnja 1991. proglasila neovisnost od SFR Jugoslavije, situacija u državi je bila daleko od poželjne.⁷² Ubrzo je uslijedio opći napad Jugoslavenske narodne armije i srpskih paravojskih postrojbi, koji se do jeseni proširio zemljom. Unatoč nepovoljnoj političkoj situaciji u državi koja je otežala normalan rad kazališta, ZKM se s predstavama *Tri mušketira* i *Hamperom* te Magellijevim čehovljanskim diptihom, ponovno nametnuo kao vodeće hrvatsko kazalište.⁷³ Ubrzo su uslijedile predstave *Grad u gradu* Bobe Jelčića i Nataše Rajković, *Tužni Superman* i *3 klokana* Lea Katunarića te crnohumorna groteska *John Smith, princeza od Walesa* Tomislava Zajeca:

---

⁶⁸ Ivanković, 2020: 95.

⁶⁹ Ivanković, 2020: 97.

⁷⁰ Ivanković, 2020: 97.

⁷¹ Ivanković, 2020: 98.

⁷² Ivanković, 2020: 109.

⁷³ Ivanković, 2020: 130.

„Zajecov dramski prvijenac *John Smith, princeza od Walesa* crnohumorna je groteska o automehaničaru koji se u slobodno vrijeme preoblači u britansku princezu Dianu, pri čemu sadržaj njegovih transvestitskih performansa određuju stereotipi preuzeti iz žutog tiska i autobiografskih iskaza Lady Di. Uz iznimnu podršku Pjera Meničanina u (dvostruko) naslovnoj ulozi, redatelj Dražen Ferencina spretno je slijedio osnovnu nit Zajecova komada te napravio duhovitu i ritmički izbalansiranu predstavu gotovo posve ostvarenu u komično-parodijskom scenskom registru.“⁷⁴

6. 5. Predstave ZKM-a od 2005. do 2018.

Potkraj 2004. godine, Dubravka Vrgoč postala je ravnateljicom ZKM-a, a na njegovu čelu ostala je devet i pol godina. Kada se 2012. natjecala za treći mandat, iznijela je podatke o radnim podvizima tijekom prvih sedam godina obnašanja dužnosti ravnateljice, objašnjava Ivanković:

„Sa 130 izvedbi u 2004. godini ZKM je u 2011. došao do njih čak 315 (od čega je bilo 260 repertoarnih i koprodukcijskih predstava), pri čemu se broj gledatelja povećao za 98%, a vlastiti prihodi za 177%. U tom razdoblju predstave ZKM-a gostovale su na 149 domaćih i međunarodnih festivala te dobile 86 nagrada, a koprodukcijski potencijal kazališta potvrđen je s po sedamnaest domaćih i inozemnih koprodukcija.“⁷⁵

Uz česta gostovanja ZKM-a na pozornicama u inozemstvu (u Beču, Berlinu, Bruxellesu, San Joseu, Santiagu, New Yorku, Helsinkiju, Varni, Nitri, Lillesu, Lyonu, Sarajevu, Ljubljani i drugdje), inozemna su kazališta često dolazila u ZKM.⁷⁶ U ZKM-u su, između ostalih kazališta, gostovale kazališne skupine iz Prata (Teatro Metastasio), Tokija (Senedan), Pariza (Balet Preljocaj), Bruxellesa (Kraljevsko flamansko kazalište), Praga (Farm in the Cave), Heidelberga (Städtische Bühne), Berlina (Theater an der Parkaue), Dortmundu (Theater

---

⁷⁴ Ivanković, 2020: 138.

⁷⁵ Ivanković, 2020: 165.

⁷⁶ Ivanković, 2020: 165.

Dortmund) i Temišvara (Narodno kazalište).⁷⁷ Veliku je važnost u daljnjem razvoju ZKM-a imalo i članstvo u Europskoj kazališnoj konvenciji, organizaciji koja okuplja više desetaka najuglednijih europskih kazališta, s ciljem promoviranja međunarodne razmjene i europskog identiteta od svibnja 2008. godine.⁷⁸ Teatrografija ZKM-a je, od početka 2005. do završetka sezone 2013/2014., obogaćena s čak šezdeset i pet novih naslova, pri čemu je uz suradnju s vrhunskim domaćim i inozemnim umjetnicima sustavno pojačavan i stalni ansambl kojem se pridružilo nekoliko novih glumaca poput Krešimira Mikića, Jasmina Telalovića, Dore Polić, Danijela Ljuboje, Petra Leventića, Saše Anočića i drugih.⁷⁹ ZKM je u sezoni 2011./2012., ostvario tri samostalne premijerne produkcije, od kojih su dvije bile praizvedbe djela domaćih pisaca, Gorana Ferčeca (*Pismo Heineru Mülleru*) i Ivora Martinića (*Moj sin samo malo sporije hoda*), a treća uprizorenje *Idiota* Fjodora Mihajloviča Dostojevskog.⁸⁰ Kraj sezone 2012./2013., obilježila je premijerna izvedba predstave *Alan Ford*, nastale prema satiričkom, crnohumornom stripu crtača Magnusa (Roberto Raviola) i scenarista Maxa Bunkera (Luciano Secchi), koji su stekli iznimnu popularnost među čitateljima na području bivše Jugoslavije.⁸¹ Nakon prvoga zagrebačkoga uprizorenja *Alana Forda* još 1987. godine u Kazalištu Trešnja, za drugo uprizorenje angažirao se redatelj i autor dramatizacije Dario Harjaček, dok je tekst dramatizacije u programskoj knjižici zapisala dramaturginja predstave Katarina Pejović.⁸² *Alan Ford* u izvedbi ZKM-a, nije izazvao sveopće oduševljenje publike kao što je to bio slučaj nakon prvotne izvedbe predstave, 1987. godine u Kazalištu Trešnja, iako su maskama, kostimima i gestama glumci pokušavali evocirati pozitivnu kritiku. ZKM-ova predstava *Kako smo preživjele?* iz 2014. godine, poduprta duhovitim songovima i glazbenim obradama Mate Matišića, donijela je izvrsna glumačka ostvarenja Katarine Bistrović-Darvaš, Nataše Dorčić, Jadranke Đokić, Doris Šarić-Kukuljice, Ksenije Marinković, Urše Raukar, Lucije Šerbedžije i Nine Violić, te je ubrzo postala jednom od najvećih uspješnica zagrebačkog kazališnog repertoara.⁸³ Kako objašnjava Ivanković,

---

⁷⁷ Ivanković, 2020: 165.

⁷⁸ Ivanković, 2020: 165.

⁷⁹ Ivanković, 2020: 165.

⁸⁰ Ivanković, 2020: 206.

⁸¹ Ivanković, 2020: 217.

⁸² Ivanković, 2020: 217.

⁸³ Ivanković, 2020: 226.

redatelj predstave Dino Mustafić je opisao da se scenski tekst za predstavu razvijao spontano kroz improvizacije, intervjuje, osobne predmete i glazbu te da je tekst intimna memorija svih godina života koje su glumice do tada proživjele.⁸⁴

Sezona koja je obilježila rad ZKM-a bila je sezona 2017./2018. koja je započela s dvije predstave za djecu. Prva od njih je predstava *Zdrav i čisti dom, to je baš po mom*, čiji je cilj bio potaknuti autorsko stvaralaštvo članova ZKM-ova glumačkog ansambla, dok je druga predstava bila uprizorenje romana Lewisa Carrolla *Alisa u Zemlji čudesna*, što ga je na velikoj pozornici postavila redateljica Renata Carola Gatica.⁸⁵ Na kraju sezone 2017./2018., na kazališnoj je pozornici ZKM-a uprizorena 371 predstava te još trideset izvedbi na gostujućim pozornicama koje je ukupno vidjelo više od 50.000 gledatelja, a s osamnaest nagrada u toj je sezoni ZKM postao najnagrađivanijim domaćim kazalištem.⁸⁶

7. Zaključak

Djeca kroz interpretaciju likova, uviđaju različite osjećaje i usvajaju načine kako se nositi s njima te uče nove načine komuniciranja primjerene svojoj dobi. Prilikom izvođenja predstave, djeca ulaze u svijet mašte i za njih sve nemoguće postaje moguće. Kako bi se određena predstava počela izvoditi na pozornici potrebno je pomno osmisliti elemente preprodukcije i produkcije. Potrebno je održati audicije za glumce, pripremi kostime, scenu, dramski tekst i slično. Pionirsko kazalište u Zagrebu (PIK) osnovano je 29. ožujka 1948. godine na inicijativu Gradskog komiteta Narodne omladine Hrvatske te uz potporu republičkog Ministarstva prosvjete.⁸⁷ Samo dvije godine kasnije, točnije 1950. godine, preimenovano je u Zagrebačko pionirsko kazalište (ZPK). Od 1967. godine, počelo je djelovati pod nazivom Zagrebačko kazalište mladih.⁸⁸ Od 1955. do 1965. ZPK gostovalo je u sedamdesetak mjesta širom Jugoslavije, prikazujući svoje predstave te prigodne programe

---

⁸⁴ Ivanković, 2020: 226.

⁸⁵ Ivanković, 2020: 260.

⁸⁶ Ivanković, 2020: 269.

⁸⁷ Ivanković, 2020: 23.

⁸⁸ Ivanković, 2020: 54.

u sklopu različitih manifestacija. Teatrografija ZKM-a je, od početka 2005. do završetka sezone 2013/2014., obogaćena s čak šezdeset i pet novih naslova. Na kraju sezone 2017./2018., na kazališnoj je pozornici ZKM-a uprizorena 371 predstava te još trideset izvedbi na gostujućim pozornicama koje je ukupno vidjelo više od 50.000 gledatelja. S obzirom na sve navedeno, može se zaključiti da je, zbog svog širokog repertoara kazališnih predstava te domaćih i inozemnih suradnji, Zagrebačko kazalište mladih uvelike doprinijelo razvitku slike dječjega kazališta na području Hrvatske.

Ključne riječi: djeca, kazalište, Pionirsko kazalište, Zagrebačko kazalište mladih

8. Popis literature

Batušić, Nikola. (1991). *Uvod u teatrologiju*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Brajša-Žganec, Andreja i Slunjski, Edita. (2006). *Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: Povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnoga ponašanja. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena istraživanja*, 16 (3 (89)), 477 – 496.

Brajša-Žganec, Andreja. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Ivanković, Hrvoje. (2020). *Zauvijek mlad – sedamdeset godina zagrebačkog kazališta mladih*. Zagreb: Zagrebačko kazalište mladih.

Lončar, Vitomira. (2009). *Publika u kazalištu za djecu. Kazalište*, vol. XII, br. 39/40, str. 70 – 76.

Schneider, Wolfgang. (2002). *Kazalište za djecu: aspekti diskusije, utisci iz Europe, modeli za budućnost*. Zagreb: Mala scena.

Bakmaz, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5377>. (Pristupljeno 30. 8. 2023.)

Teatrologija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60609>. (Pristupljeno 18. 8. 2023.)